

ABDULLA QODIRIYNING OBRAZ YARATISH MAHORATI

*Qarshiyeva Mahbuba Abduvali qizi
Gulishton shahridagi Prezident maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqolada Abdulla Qodiy yaratgan obrazlar, uning obraz yaratish mahorati, obrazlarning individual va umumiy xususiyatlari haqida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: badiiy obraz, ratsional, emotsoinal, individual va umumiy xususiyatlar.

So'zlarning jilosi badiiy adabiyotda namoyon bo'ladi. Har qanday asar zamirida insoniyatning orzu-umidlari o'z aksini topadi. O'sha orzu kamolotga undovchi kuch bo'lganidek, jamiyatni ham taraqqiyot sari boshlaydigan kuch idealdir. Insonlarning orzulari va jamiyatning ideali ham adabiyotda aks etadi. Har bir millatning ideali milliy adabiyotda namoyon bo'ladi. Adabiyot milliy shaklda namoyon bo'lar ekan, faqat alohida shaxslarning, millatning orzu-umidlarini ifodalab qolmaydi. Zero, "Bugungi murakkab va tahlikali zamonda yozuvchi bashariyatning ertangi kunini o'ylab odamlarni ezgulikka, insof-diyonat, mehr-oqibat, va bag'rikenglikka da'vat etishga qaratilgan haroratli so'zi har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda".¹

Asarning o'ziga xosligini ta'minlaydigan yetakchi vosita – obraz yaratishdir. "Badiiy obraz – adabiyot va san'atning fikrlash shakli, olam va odamning badiiy idrok etish vositasi, badiyatning umumiy kategoriyasi. Badiiy obraz deganda borliqning san'atkor ko'zi bilan ko'rilgan va ideal asosida ijodiy qayta ishlangan aksi anglanadi".²

Mustaqilligimizni, milliy o'zlikni anglashimizda, istiqlol uchun jasorat bilan kurashgan, ozodlik, erk yo'lida qurbon bo'lgan buyuk adib "Mustaqillik" ordeni sovrindori Abdulla Qodiriyning badiiy adabiyotdagi o'rni beqiyosdir. A.Qodiriyning o'lmas asarlari bugun han dolzarb ahamiyatga ega. Uning nazmiy va nasriy asarlarida yaratilgan betakror obrazlari xalqimiz dilidan chuqur joy olgan. Qodiriy ko'pqirrali iste'dod sohibi, o'lmas obrazlar yaratgan edi. Buni biz, ayniqsa, uning "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" asarlarida aniq ko'ramiz. Bu romanlar adib ma'naviy izlanishlarining eng cho'qqisida yaratilgan. Asarlardagi Otabek, Kumush, Yusufbekhoji, Anvar, Ra'no kabi obrazlar bugun va kelajakda ham millatning asl kishilari ifodasi sifatida o'z qiymatini yo'qotmaydi.

Otabek: "...oladiring'on xotiningiz sizga muvofiq bo'lishi barobarida er ham

¹ "Yuksak ma'naviyat –yengilmas kuch" I.A.Karimov

² "Adabiyot nazariyasi asoslari" D.Quronov
xoting'a muvofiquttab' bo'lsin"

Homid: “Xoting‘a muvofiq bo‘lish va bo‘lmasliqni uncha keragi yo‘q. Xotinlarga “er” degan ismning o‘zi kifoya. Xotining ko‘nglingga muvofiq kelmas ekan, muvofiqini olib, xotinni ikki qil. Bunisi ham kelishmasa uchunchisini ol”.¹

Bu kabi tasvirlarda adib Otabek va Homidga xos individual obrazlar yaratgan. Shu individuallik belgilari bilan zamona kishilariga xos bo‘lgan umumiy xususiyatlarni – ayolga hurmat bilan munosabatda bo‘luvchi yoki o‘zidan past ko‘ruvchi, uning qalbi va taqdiriga befarq kishilarni ko‘rsatadi. Ya‘ni individuallashtirish hisobiga Otabek va Homid obrazlari ko‘z oldimizda konkret inson sifatida gavdalanadi, ikkinchi tomondan obraz badiiy umumlashmalik kasb etadi. Shu tariqa adib badiiy obrazda bir-biriga zid ikki jihat – individuallik va umumiylikni uyg‘unlashtirgan.

Qodiriy yaratgan obrazlarda aql va his ham mohirona birlashtirilgan. Shu boisdan obrazni ratsional va emotsional birlik sifatida tushunish ko‘lami kengaygan. Badiiy obrazning ratsional jihati shuki, uning yordamida ijodkor o‘zini qiynagan muammolarni badiiy idrok etadi. Yozuvchi “O‘tkan kunlar”da xon zamonlaridan beri taraqqiyot masalalarini, yurtning ertasi bilan bog‘liq muammolarni badiiy tadqiq qilgan. Obrazlar tizimi vositasida bu boradagi fikr va qarashlarini shakllantirgan va o‘zi anglagan haqiqatni badiiy ifoda etgan: “ – Manimcha, o‘risning bizdan yuqoridalig‘i uning ittifiqidan bo‘lsa kerak, – dedi Otabek, – ammo bizning kundan kunga orqag‘a ketishimizga o‘z ora nizo‘imiz sabab bo‘lmoqda, deb ,o‘ylayman”.² Qodiriy xalqning bunday og‘ir kunlarda kimga suyanishni bilmaydigan bir paytda birdamlik kerakligini teran anglaydi. Shu bilan birga bu vaziyatga yechimni ham ko‘rsatib beradi. Ayni paytda asardagi obrazlarda adibning hissiy munosabati ham o‘z ifodasini topgan. “Toshkand tarixida misli ko‘rilmagan Azizbek kabi vahshiyini faqat shu Musulmonqul qo‘lidan oldi. Basharti Musulmonqul chin inson bo‘lsa, insondan vahshiy tug‘ilganini hech kim eshitkan chiqmas”.³ Hissiy munosabat badiiy konsepsiyani shakllantirishda, asar mazmunini o‘quvchiga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir obrazning hissiy ta‘sirchanligi turlicha bo‘ladi va birinchi navbatda ijodiy niyat bilan bog‘liqdir. Abdulla Qodiriy “Mehrobda chayon” ramanida kitobxonga Anvarni tanishtirganda “ ...izzatsiz, hurmatsiz oltinchi “mehmon” bo‘lib tug‘ildi”,⁴ – deya achinarli munosabatda bo‘ladi. Voqealar rivoji davomida ma‘lum o‘zgarishlar kuzatiladi. Jumladan, asar boshidagi Anvarga achinish hissi, endi unga havas, mehr va hurmat tuyg‘ulariga aylanib boradi. Voqealar jivojlanib harakter mohiyatiga kirilgani sari hissiy munosabatda o‘zgarishi yuzaga keladi. Hissiy munosabatdagi o‘zgarishlar o‘qish jarayonida kitobxonga ko‘chadi va ayni shu narsa uni asar mazmunini yozuvchi istagandek tushunishga yo‘naltiradi. Qodiriy romanning

¹. “O‘tkan kunlar” 10-bet A.Qodiriy

².3.O‘sha kitob 18-19-bet

⁴ “Mehrobdan chayon” 46-bet A.Qodiriy

so‘nggi– “Qorqunch bir jasorat” bobida Anvarni shunday yetuklikka va jasoratga yetkazdiki, gunohsizlarni tahqirlovchi Xudoyorxonni-da tiyib qo‘ydi.

“ –Gunohsizni mening ko‘z o‘gimda banddan ozod qilinmas ekan, Anvarni bu yerdan chiqara olmaslar, qiblayi olam, –dedi va ovozini tashqarig‘a torta boshlag‘an jallodlarni arslonlarcha siltab yubordi,– sizda adolat bormi, janob?! Qo‘rqunch bu hayqiriq Xudoyorni insofka keltirdi. Jallodlarni to‘xtashqa va hudaychini Sultonalini hozirlashga buyurdi. Ko‘zi qonlangan Anvar ikki qo‘lini yonig‘a tashlab Xudoyor qarshisidab turib qoldi. Hamma sukutda ... Shunday fursatlarda gunohkorni adabsiz so‘zlar bilan so‘kib turg‘uchi Xudoyor ham jim.Chunki a‘yon nazarida har bir adabsizligiga Anvar tarafidan kuchlik bir haqorat olish ehtimoli bor”.¹

Yillar oshgani sari asar har gal o‘quvchini qaysidir jihati bilan sergaklantiradi, hayratda soladi. Yozuvchi davrning muhitini borligicha, turmushning ikir - chikirlari va nihoyatda go‘zal muhabbat tavsiflari bilan bayon etgan. Anvar bolaligidan zakiyligi va jasurligi bilan boshqalardan ajralib turgan. Ana shu hislatlari uni yuqori martabaga ko‘tardi. Uning uchun hamisha adolat, vijdon, to‘g‘rilik hayotning asosi bo‘ldi. O‘zbek romanchiligining asoschisi – Abdulla Qodiriy yaratgan badiiy obrazlardagi ratsional va emotsional jihatlar uyg‘unligi yuksak badiiy asarlarni shakllantirgan. Keltirilgan misollar Qodiriy yaratgan ummondan bir tomchi, xolos. Abib asarlarining ko‘p jihatlari bor. Ular ziyrak kitobxonning nazaridan qochib qutulolmas.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. A.Qodiriy “O‘tkan kunlar” Sharq. T;.2009
2. A.Qodiriy “Mehrobdan chayon” Yangi asr avlodi. T;.2018
3. I.A.Karimov “Yuksak ma`naviyat –yengilmas kuch” Ma`naviyat. T;. 2008
4. D.Quronov “Adabiyot nazariyasi asoslari” Akademnashr. T;. 2018